

Sommersted kirke

v. sognepræst Peter Kiel Nielsen, Sommersted-Oksenvad

Foto v. lærer Bente Staub, Sdr. Vilstrup

Navnet

Lad os begynde med navnet. Sommersted har ikke meget med sommer at gøre. Men navnet kommer af Sumer, som er et gammelt nordisk navn. Det må hentyde til, at der engang for mange år siden var en stormand el. lign., der havde dette sted og ad åre er det så blevet til Sommersted. I følge sagnene er det ikke denne stormand, der har bygget den første kirke i Sommersted, men derimod en rig borgfrue på en nu ukendt borg ved navn Torsholt. I hvert fald blev der omkring år 1200 bygget en stenkirke nogenlunde der, hvor den nuværende kirke ligger.

At Sommersted ikke har været et helt ubetydeligt sted, vidner tingstedet om, der ligger sydøst for kirken. Her skal i følge overleveringerne egnens hedenske høvdinger have holdt deres sammenkomster. Og selvom det er min helt private teori, kunne det vel være sandsynligt, at kirkens placering har noget med dette tingsted at gøre. Kirken er bygget på en høj, som endda hæver sig yderligere bag ved kirken. Og spørgsmålet er, om denne høj kunne være brugt som helligsted i hedensk tid, og om højen er menneskeskabt eller naturlig. Blandt andet helligkilden nord for kirken kan jo nemt have haft betydning både i kristen og førkristen tid.

Den gamle kirke

Den gamle kirke blev desværre nedrevet i 1857, fordi den var for brøstfældig, hvilket dengang vel betød, at man ikke vidste, hvad man skulle stille op med den. I forbindelse med en hævet forlovelse faldt der d. 6. marts 1700 en dom, der pålagde hver part at erlægge 20 rigsdaler til den faldefærdige kirke i Sommersted, så det har altså ikke være en nyhed, at kirken var i en dårlig stand i 1855, da beslutningen om at nedrive kirken blev truffet. Retfærdigvis skal nævnes, at man allerede i 1770 havde forsøgt at istandsætte kirken, men åbenbart med ringe held. Hvad problemet konkret har været, kan vi kun gisne om. Men mon ikke de fugtproblemer, der også driller i den nye kirke, kan have være årsagen til brøstfældigheden. Interessant er det i hvert fald, at på trods af, at kirken ligger på en bakke, er det som om grundvandet står højt - et fænomen der også kendes andre steder.

Det, vi ved om den gamle kirke, er, at den lå nogenlunde, hvor den nuværende ligger. Nordmuren i den nuværende følger den gamle kirke, men sydmuren er længere inde, dvs. den nye kirke er smallere end den gamle. Kirkens mure var af kvadersten, hvoraf mange af dem blev brugt til bånd i den nuværende kirkes ydermure. Andre af dem har jeg fundet i

præstegårdshaven, hvor man åbenbart på det tidspunkt smed byggeaffaldet hen. Indvendig i kirken må der have været brugt munkesten. I hvert fald fandt vi under sidste restaurering af kirken en munkestensvæg i kirkens vestlige gavl mellem skib og våbenhus. Og der er også fundet munkesten omkring den nuværende præstegård.

Den nye kirke

Den nuværende kirke blev til, fordi man nedrev den gamle og som antydnet, ville det nok aldrig være blevet til noget i dag. Men dengang var man historisk bevidst på en anden måde end i dag. Med hensyn til bygninger og ting tænkte man praktisk, måske fordi historie dengang ikke blot var gamle bygninger og ting, men mere en del af den fælles fortælling og bevidsthed, der knyttede mennesker sammen med fortid og nutid. Historie var historier, en fælles fortælling, der knyttede fortid og nutid sammen. Når historie i vores tid også er blevet til, at vi skal gemme snart sagt alt både af ting og papirer, kan det skyldes, at historien som aldrig før bevæger sig og at udviklingen går så stærkt, at ingen kan nå at følge med længere. Men også og måske på grund af at vi har mistet den fælles historie. Der er nærmest ingen fælles fortælling med mennesker før os, fordi verden de sidste hundrede år har været i en kolossal forandring. Det er ikke i sig selv negativt, men det har medført, at det, der bliver opfundet i dag, jo ofte er forældet i morgen. Og det har medført, at vi på en hel anden måde end i gamle dage værner om de historiske ting. Og dermed også om vore kirker, der jo om nogen vidner om historien midt i en på en gang historieløs og historieskabende tid.

Sommersted fik en ny kirke i 1858. Den er siden blevet restaureret i både 1958 og 1998-99. Kirken blev tegnet af arkitekt L. A. Winstrup, der også har tegnet Tyrstrup, Jels og Ødis kirker. Og kirken er i sin arkitektur meget speciel både indvendig og udvendig. Udvendig ligner den på en måde en ganske almindelig landsbykirke, men alligevel adskiller den sig fuldstændig fra en sådan. Ikke mindst tårnet med den specielle kuppel viser, at Winstrup har hentet inspiration fra udlandet og ikke mindst syd fra. Han var på rejser i både Europa og Lilleasien og det ses tydeligt på kirketårnets byzantinske stil.

Skibet

Men går vi ind i kirken, kan vi også set noget af dette. Efter at have passeret våbenhuset, der i dag står smukt og enkelt med poleret stengulv, kommer vi ind i skibet. Og det, der her møder os, er det flotte træloft. Loftet er hverken romansk og selvfølgelig slet ikke gotisk, men det kunne minde om et træloft i en gammel basilika eller noget helt andet, en nordisk Valhalla. Om det er rigtigt, ved jeg ikke, men under alle omstændigheder er der noget særdeles smukt over dette træloft, der faktisk på nær en stor afvaskning står fuldstændig urørt, siden kirken blev bygget.

Kirkeskibet er stort, lyst og står efter en gennemgribende restaurering i 1998-99 i meget smukke farver, der vist ikke finder sin lige andre steder. Rundt om vinduerne er der kalket med farverne dueblå og gul, og oppe omkring alteret findes også den dueblå farve. Høje vinduer bader kirkeskibet i lys, samtidig med at

skibet fremstår meget enkelt. Det eneste ud over bænke, der pryder skibet er det smukke korbuekrucifiks fra slutningen af 14hundredtallet, samt prædikestol og ikke mindst nummertavlerne, der efter sidste restaurering er kommet til sin ret ved, at vi har genindført sorte træplader med hvide tal frem for messingtal.

Døbefonten står i det nordlige hjørne lige under krucifikset. Og det særlige ved døbefonten er, at den for det første er meget smuk og meget gammel. Men det sidste kan ikke ses, da man omhuggede den gamle døbefont i 1858. Det er svært at vide, hvor stor den gamle døbefont har været, men der hænger et dåbsfad ude i våbenhuset, hvor man ud fra størrelsen (84,5 cm) må formode, at døbefonten har været betydelig større end i dag. På det gamle dåbsfad fra 1664 står der: *“Gott zu ehren und dieser kirchen sum dienst hat dieses tavfbeckten aus guten herzen H. Iohan Asolff Meyer königlicher havsfogt zu Hattersleben nebenst seiner lieben hausfravwen Anna Meyers verehret anno 1664.”* (Endvidere fire indskrifter vedrørende dåben).

Inden vi forlader kirkeskibet skal orglet nævnes. Kirken er som nævnt bygget i 1858 og der blev også lavet plads til et orgel. Eller gjorde der? Det er faktisk lidt svært at se, for en mærkelig konstruktion har gjort, at når man før restaureringen i 1998-99 gik op til orglet sluttede vindeltrappen ca. 75 cm. højere end pulpituret. Vi undrede os meget over denne konstruktion. Vi overvejede bl.a. om man på grund af overtro skulle have et vist antal trappetrin i et kirketårn. I hvert fald har vores murere ”vredet” alle trinene, så vindeltrappen nu slutter, så man kan gå direkte ind til orglet. Men hvad er forklaringen? Nogle tegninger tyder på, at der måske har været en form for niveaudelte siddepladser deroppe. Hvad tanken lige har været med det, er svært at forestille sig. Men under alle omstændigheder kom der i 1882 et orgel ind i kirken. Der blev valgt et Marcussen og Søn, fra Åbenrå med 11 stemmer, og senere udbygget med fire i 1949. Orglet er egentlig både et godt instrument og fylder også meget oppe på pulpituret. Men hvis man lægger mærke til dets nuværende farver, som er blevet mere lyse og lette med smukke stafferinger, så fremstår instrumentet mere velproportioneret end nogensinde før. Fortælles skal det også, at dette orgel – ligesom mange andre orgler i Sønderjylland – måtte aflevere prospektpiber til krigsindustriens metalhunger under 1. Verdenskrig. Først i 1919 blev dette repareret. Og ud over 1949 er orglet istandsat i 1977.

Koret

Herefter vender vi os imod alteret og det rum, hvor alteret står, nemlig koret. Da kirken blev bygget i 1858 var der et jerngitter mellem kor og skib. Og døbefonten stod oppe i koret. Men 1958 blev kirken gennemgribende restaureret og her fjernede man gitteret og flyttede døbefonten ned på dens nuværende placering.

Alteret er fra 1858, og det mest iøjnefaldende er alterbilledet. Det er malet af J. Roed og er omkranset af søjler i renæssancestil. Billedet hedder *Ecce Homo*, og forestiller Jesu der bliver dømt af.. ja, af hvem? På hans venstre

side står Pontius Pilatus og bagved et par soldater. Og den latinske titel fortæller, hvad det er Pilatus siger: *Se, hvilket menneske* (jf. Johannes Evangeliet kap 19. vers 5 i 1948-oversættelsen). Men hvem er det, han bliver dømt af? Ja, ifølge Det nye Testamente er det jøderne. Men set i kirken er det vel også fra kunstnerens side den vinkel på begivenheden, at han bliver dømt af os og for os. Jeg synes billedet er meget smukt og meget barsk, og det harmonerer på en flot måde med rummet, samtidig med, at det også skaber en vis disharmoni.

Og der er jo en overvejelse i den forbindelse, som vi lige skal rundt om. For hvorfor er vore kirker så smukke? Og hvorfor ofrer vi så meget på dem og deres inventar? Og hvorfor skal Jesus-figuren altid "ødelægge" det smukke? Det smukke er jo nok ikke så smukt som i gamle dage, forstået på den måde, at der for bare 100 år siden var en skærende kontrast mellem mange menneskers bolig og vore kirker. Denne kontrast er selvfølgelig blevet mindre i dag. Men kirkens skønhed skal pege hen på himmeriget, saligheden. Når vi samles i kirken til gudstjeneste, dåb, bryllup og ikke mindst begravelse, skal vi mindes Guds mål med menneskelivet, nemlig himlen. Og når Kristus skildres på korset eller på anden nedværdigende måde i mange af vore kirker, skal dette pege på, at han ved sin død og opstandelse har banet vej mellem Gud og mennesket. Det er altså ikke uden grund, at vore kirker er smukke. Men hermed tilbage til koret.

Under alteret ses vort nye antependium, hvis anskaffelse blev muligt, da vi i 1999 fik en pæn pengegave fra en tidligere graver ved kirken. Her er tegnet for kirkens skytsengel – nemlig Andreas-korset – broderet med guldtråd og midterst i korset er sat en stjerne, der jo harmonerer med den smukke stjernehimmel i korets gotiske buede loft. Antependiet er vævet i en smuk blå farve og udført af kunstneren Grethe Sørensen.

På alterbordet står der en syvarmet lysestager fra 1970 samt to alterstager fra 1620, hvorpå der står: "*Ano 1620 Nis Nilsen y Lerdt gifte.*"

Kirkensølvet

Og så er der altersølvet. Frem til 1903 blev der i Danmark brugt fælleskalk. Dvs. ved altergangen drak alle af kalken, der blev tørret af mellem hver altergæst. Jeg ved ikke om det videnskabeligt holder, men en læge jeg talte med gjorde mig opmærksom på, at

antallet af tuberkulose tilfælde faldt efter 1903, så mon ikke det var en god idé, at man i mange kirker fik særkalke, altså de små bægre, som vi i dag bruger til vinen.

Altersølvet i Sommersted kirke er fra forskellige perioder. Kalken og disken er fra 1810 og udført af sølvsmeden Martin Heinrich Petersen. Kalken blev i 1903 ændret ved, at der efter indførelse af særkalke blev sat en tud på, så man kunne hælde af den. Det har den dog aldrig været særlig god til, da den dryppede meget. Så da vi i 1999 fik den førnævnte pengegave besluttede vi os for, at istandsætte kalken og føre den tilbage til dens oprindelige udsende, dog påsat en læbe, som det kaldes, der gør at kalken i dag er drypfri og fremstår meget smuk og elegant. Arbejdet blev udført af sølvsmed Søren Weitemeyer fra Århus.

I forbindelse med restaureringen af alterkalken fik kirken også en helt ny alterkande. Da der hyppigt er mange altergæster i Sommersted, har vi ofte brug for mere vin end det, der kan være i kalken, så derfor bad vi sølvsmeden om at lave en smuk alterkande. Og resultatet blev en kande, der falder fint ind i kirkens øvrige kunst og arkitektur.

Oblatæsken, altså der hvor alterbrødet bliver opbevaret, er fra 1855 og er stort set i brug ved alle altergange i Sommersted kirke

Præsteværelse

På korets sydside findes et meget smukt præsteværelse. Her står bl.a. et gammelt skab, hvor kirkens grønne og hvide messehagel hænger. Og hvor også den hvide alba er. Hvad bruges det til? Jeg bruger det ved altergang, men også ved bryllup og konfirmation. Den hvide alba, som jeg har over præstekjolen symboliserer dåbskjolen og er vel egentlig den oprindelige rigtige præstekjole. Den nuværende sorte er en dragt fra middelalderen, som de lærte gik i. Og den hvide pibekrave skal sørge for at pudde, som jo blev brugt inden opfindelsen af shampoo,

ikke dryssede ned på den fine kjole. Oven over dåbskjolen har jeg så messetøjet. Og dets symbolik er, at det for det første skal følge kirkeårets farver, fx grøn i trinitatistiden og hvid i påske. Men det skal også symbolisere det tøj Jesus gik i, nemlig kjortlen, som var syet i et stykke. Det var den, soldaterne under korsfæstelsen spille terning om, og når den brugte i gudstjenesten, skal det vise, at præsten går på Kristi vegne, når fx nadveren deles ud.

I præsteværelset hænger også en af kirkens gamle klenodier, nemlig et røgelseskar fra højmiddelalderen. Når man gik i kirke i gamle dage må det have lugtet af både ko og det, der var værre. Folk havde jo ikke mulighed for at vaske sig på samme måde, som vi gør i dag, og derfor var det praktisk – tror jeg – med røgelsen i kirken. Det havde også den åndelige funktion, at det skulle behage både Gud og mennesker, ja, at det i det hele taget skulle være en god oplevelse at komme i kirken. Røgelseskarret i Sommersted kirke blev stjålet i 1906, og først i 1978 dukkede det op igen hos en københavnsk antikvitetshandler, og menighedsrådet måtte betale et anseeligt beløb for at få det hjem igen. Men det kunne jo ligeså godt være forsvundet sydpå.

Klokke og præstetavle

De to sidste ting i kirken, som bør nævnes er først kirkeklokken. Den er gammel, men omstrøbt i 1907 i Lykæk og vejer ca. 400 kg. På klokken står der: *“O rex glorie chr(ist)e veni cum pace.”* (o ærens konge, Kristus, kom med fred).

Og dernæst er der præstetavlen med navene på dem, der har virket ved Sommersted kirke siden reformationen. Nævnes skal Peter Nielsen – altså ikke undertegnede – der druknede ved Lert kirkebro i 1580erne, angiveligt fordi han var til druk og kortspil i den nordlige del af sognet. Det kan vi smile af i dag, og der er da også blevet lavet lidt sjov med navnesammenfaldet med den nuværende præst. Men nævnes skal også Nicolai Nielsen, der var præst i slutningen af 18hundredtallet og i hvis tid kirken blev fyldt til bristepunktet. Det var bl.a. i hans tid, at Over Lerte (1892) blev bygget, fordi man nemt kunne fylde begge kirker. Men han rejste fra Sommersted, fordi arbejdspressen var for hårdt og blev senere præst i Oksenvad, hvilket jo er et pudsigt sammenræf, idet sognene i dag er sammenlagte (1997). Endelig skal nævnes Harboe Petersen, der jo er kendt for at være manden, der fik fat i den tyske skole i udkanten af Jegerup sogn og fik den lavet om til en skole, der i mange år har holdt både vor kristne og folkelige kulturarv i hævd, nemlig Sommersted Ungdomsskole. Her blev både salmebog og højskolesangbog sunget ind i en hel generation af unge, ligesom der blev fortalt om Sønderjylland og Danmarks historie og kultur og dets forankring i den kristne tro.

Kirkegården

Men lad os gå uden for. På kirkens sydside står mindestenen over de faldne fra 1. Verdenskrig, og det vidner jo stærkt om en vigtig og smertelig del af vores historie. Den gamle kirkegård ligger øst for og ikke mindst bag ved kirkegården. Først i slutningen af det 19. århundrede udvides mod nord, hvor bl.a. lindetræerne plantes i 1896. Stykket helt nede ved redskabsbygningen er kommet til i 1940erne.

På kirkens nordlige side findes en helligkilde, der dog er udtørret, men brønden er der endnu. Når den ikke virker længere skyldes det formodentlig, at en bonde vaskede sin skabede hest i kilden, og siden har den ikke virket. Ja, bønderne skal have skyld for meget, men sandt er det, at der faktisk engang druknede en svensker i brønden. Under svenskerkrigene i 1600tallet tog de svenske soldater en gård ude omkring Slogård men bonden nåede at nedgrave sin værdier en sted på gården, inden han blev deporteret til Haderslev. En nat hvor han forsøgte at komme ud på gården efter sine værdier, blev han opdaget og forfulgt, og da han jo vidste, at der var en brønd ved kirken, løb han ind over det, der dengang må have været en mark og ind over brønden med det resultat at svenskeren faldt i og druknede. Han skulle efter sigende være taget op igen, men når jeg står ved brønden sammen med konfirmanderne bliver der altid kigget længe efter, om den uheldige svensker skulle være dernede endnu.

På kirkegården er der også et gravsted over nogle russiske krigsfanger fra Første Verdenskrig. Nogle døde af sygdom, men andre blev skudt under flugtforsøg. Og det er mærkeligt at holde deres papirer i hånden og tænke på: gad vide om deres forældre fik at

vide, hvad der blev af dem? Det var trods alt på samme tid, hvor den russiske revolution hærgede landet.

Vi vil slutte på kirkegården. For her er jo masser af historie. Nemlig historien om mennesker, som vi holdt af og hvis historie på afgørende vis har sat sig spor i vores historie. Jeg savner nogle flere oplysninger på gravstenene. Erhverv, fødested, dødssted, et skriftsted. Men historien som kirken fortæller har for mig betydning, når jeg går på kirkegården. Vi begraver vore døde i læ kirken og læ af dens budskab. Her gøres der også meget ud af de små gravsteder, som om vi vil lave et lille paradis til vore døde. Og kirken og dens budskab vidner mere end noget andet om, at vi mennesker har en historie, er historie og skaber historie. Og det værste, der kan ske for et folk er, at det mister sin historiske rødder. For da mister det også sin fremtid. Historien er det, der skaber fremtiden.